

Paul De Clerck
MUDROST LITURGIJE

VI.

LITURGIJA I KULTURA

Liturgija je oblik predstavljanja. Zato je po svojoj definiciji upisana u razne kulture: koristi njihov jezik, glazbu, arhitekturu, sredstva izražavanja. U trećem smo poglavlju vidjeli da postoje različite liturgijske tradicije koje se među sobom znatno razlikuju upravo radi kultura iz koje su izrasle. Problem kulturne prilagodbe liturgije, ponajviše u Africi, u trećem svijetu i čak u samoj Europi, zacijelo će biti izazov budućega stoljeća.

U ovom bismo poglavlju željeli istaknuti kulturnu dimenziju liturgije. Liturgija je izvanredni izvor kulture. No, liturgija u sebi krije mudrost kulture, razne oblike sudjelovanja i ljudskoga iskustva. I kao svaka prava tradicija, liturgija predstavlja oblik komunikacije kulture.

Liturgija, tvorac kulture

Općepoznata je slika srednjovjekovnoga monaha koji u *skriptoriju* strpljivo prepisuje manuskripte. Kroz čitav srednji vijek monasi su prepisivali ne samo Bibliju ili otačke spise, nego također i Horacijeve Ode i Vergilijeve Eneide, sve što su baštinili od antike, a to nije bila mala stvar.

Kroz čitavu povijest Crkve mnoštvo umjetničkih djela svjedoči o razvoju kulture: pjesnici su ispisivali stihove, skladatelji melodije, arhitekti su konstruirali katedrale, zlatari izrađivali kaleže i relikvijare. Teško je uopće zamisliti koliko je

ljudi tijekom povijesti toliko ljepote darovalo liturgiji. Prečesto mislimo samo na liturgijske tekstove – još jednom znak racionalizma koji nam se uvukao pod kožu. Ali što je s mjestima za bogoslužje?! Chartres je jedna katedrala, ako se ne varam, koja je namijenjena kršćanskoj zajednici. Dakako, moguće je proučavati arhitekturu te katedrale, njezine skulpture kao i njezine vitraže. No, pritom je važno misliti na liturgiju koja se tu slavi. Tako primjerice proučavajući tlocrt crkve moguće je napisati čitav traktat o povijesti ekleziologije, odnosno, o idejama koje je Crkva imala o sebi, jer postoji čvrsta veza između projekta građevine-crkve i ideje zajednice-Crkve.¹

Ista stvar vrijedi i za liturgiju. Nije ista stvar potajno slaviti u kućama vjernika ili na grobovima mučenika, u rimskim bazilikama ili u Svetoj Sofiji u Konstantinopolu, u jednoj romaničkoj ili u jednoj gotičkoj katedrali.

Ono što vrijedi za liturgijske građevine vrijedi i za liturgijske knjige. One ne sabiru suhe tekstove, molitve i rubrike. Mnoge liturgijske knjige, posebno evanđelistari, prepuni su minijatura. Upravo te slike s kojima se mnoge biblioteke hvale i koje su blago mnogih katedrala, istinska radost mnogih ikonografa i ljubitelja umjetnosti, upravo one imaju duboku vezu s liturgijom. Te slike, naime, ponekad nam daju mogućnost vidjeti način na koji se liturgija slavila.²

Liturgija nisu samo mjesta i knjige. I neki predmeti su dio liturgije. Primjerice kaleži, ciboriji, pokaznice, kadionice itd. I ruho je dio liturgije: dalmatike, misnice, plaševi – fino otkani i urešeni, a da ne govorimo o raznom ruhu na oltarima i u crkvama. A tek slike! Toliko naslikanih biblijskih prizora teško je uopće izbrojati. Mnoge slike su posvećene samoj liturgiji. Primjerice, prikazi slavlja mise – posebno dizanja hostije – zatim procesije, sakramenti.³ Najčešći je svakako prizor „ustanove euharistije“ na Posljednjoj večeri. Taj biblijski događaj ujedno obilježava

¹ Slično vrijedi i za židovsku sinagogu. Vidi P.-M. Gy, “Eucharistie et *Ecclesia* dans le premier vocabulaire de la liturgie chrétienne”, *La Maison-Dieu*, 130, 1977., 2, str. 19-34; preuzeto iz knjige *La liturgie dans l'histoire*, Paris, coll. “Liturgie”, 2, Ed. Du Cerf, 1990., str. 41-57.

² E. Palazzo, “L'illustration de l'évangéliste au haut Moyen Age”, *La Maison-Dieu*, 176, 1988.-4, str. 67-80.

³ Takva je veličanstvena slika R. Vander Weydena ili de La Pasture, trenutno smještena u Kraljevskom muzeju *des Beaux-Arts d'Anvers*, koju je protumačio kardinal Danneels u knjizi *Le Jardin des sept sources*, Noël 1993. I druga djela su prikazivala sedam sakramenata. Vrijedilo bi posvetiti čitavo jedno istraživanje

početak teologije euharistije.⁴ Svi dobro poznajemo Da Vincijevu *Večeru*. Ta slika je toliko poznata da je čak i jedan proizvođač mineralne vode u svoj reklamni spot stavio taj poznati prikaz i potpisao ga riječima: “kako na nebu tako i na zemlji”.⁵

Što reći o glazbi? Što bi ostalo kad bismo iz povijesti izdvojili svetu glazbu? Nije li upravo liturgija ona koja je iz nedjelje u nedjelju bila mjestom Bachovih kantata?

U živoj tradiciji

O kojoj god vrsti umjetnosti krenemo govoriti, vidjet ćemo da je duboko utkana u bogoštovlje Crkve. Umjetnička djela koja daju slavu Bogu a mir srcima ostala su urezana u ljudsku kulturu i povijest. Upravo zato su ona postala izvanredna baština, čudesno kulturno blago, ponos Crkve, izvor pobožne estetike i duboke radosti mnogih muževa i žena pa i onih koji nikada nisu čuli za ime Isusa Krista.

Ipak uviđamo da liturgija tu baštinu ne predstavlja kao što to čine muzeji. Unatoč mnogim prednostima koje imaju, muzeji odvajaju umjetnička djela od njihovih izvornih mjesta i prostora. Muzeji izlažu djela, ali ona ostaju bez svojih korijena. Dovoljno je napraviti poneku usporedbu da bismo uvidjeli posebnost liturgije. Liturgija je živa tradicija. U liturgiji se *Magnificat* pjeva u svakoj Večernjoj – od vremena svetog Benedikta pa sve do danas. Bachova glazba može se izvoditi u liturgiji, ali ne kao umjetničko djelo, koje ima svoju publiku, nego kao molitva vjernika sabranih na bogoslužje u večernju uru, koji pjevajući navješćaju Božju veličinu (*Magnificat* upravo znači *veličati Boga*). Bachove *Muke* zacijelo su preduge da bi se izvodile u liturgiji Cvjetnice ili Velikoga petka. No, one Heinricha Schütza, kao i one Francois Couperina mogle bi se izvoditi i izvan Velikoga tjedna.

– teološko i ikonografsko – tom obliku predstavljanja iščitavajući u njima način shvaćanja i tumačenja sakramenata tog doba.

⁴ D. Rigaux, *À la table du Seigneur. L'eucharistie chez les primitifs italiens: 1250-1497.*, Paris. Ed. du Cerf, coll. “Cerf-Histoire”, 1989. Ova je knjiga svjedoči o rastućem interesu ikonografa za liturgijske scene, kao i za povijesni razvoj ideja.

⁵ Ne bih želio suditi o dobrom ukusu te reklame, niti o njezinoj ekonomskoj isplativosti. Želio bih samo upozoriti na činjenicu da je Da Vincijeva *Večera* dio zapadnjačke kulture, te da medijski djelatnici veoma dobro poznaju njezinu poruku. Isto vrijedi i za *Oče naš*.

Liturgija je vrelo svih ovih djela. Jamačno ona su dosegla svoju samostalnost, kao što su primjerice Mozartove Mise, koje se danas izvode po koncertnim dvoranama. Ali kad se nađu na mjestu gdje su nastale, one su kadre ostaviti one iste učinke – ujediniti puk u bogoslužje Crkve.

Kada podsjećamo na činjenicu da su mnoga umjetnička djela u našoj zapadnjačkoj kulturi izrasla iz liturgije, ne želimo govoriti o „praznoj slavi“, jer ta djela još uvijek čuvaju veze s liturgijom. U monaškim crkvama i dalje odjekuje veličanstveni *Aleluja*. A te crkve nisu muzeji koje bi samo posjećivali turisti. Slično tomu, možemo uživati u Rubensovim djelima u mnogim muzejima diljem svijeta, ali njegova dva veličanstvena djela – *Podizanje križa* i *Skidanje s križa* – naslikana za katedralu u Antwerpenu gdje se i danas nalaze, upravo na tom mjestu odsijevaju onom osobitom ljepotom koju druga djela nemaju.

Zato mi se sviđaju restauracije crkava koja ne idu za tim da rekonstruiraju stanje kakvo je bilo na početku, nego ostavljaju vidljivim različite umjetničke i arhitektonske slojeve, kao što su rimske zidine ili gotičke rozete, barokni oltari (iako u liturgijskom smislu taj oltar nema mnogo zajedničkoga s pravim smislom oltara), orgulje iz XVIII. stoljeća, nadgrobni natpisi itd. Jer ta crkva ima različite slojeve i u tom prostoru za molitvu različite su zajednice tijekom vremena ostavile trag ljepote. Kada bismo restaurirali neku crkvu u njezinom najstarijem sloju – onom romaničkom primjerice – to bi bio arheološki pothvat, a ne otkriće njezine povijesti. Osim njihove glavne funkcije, ove su građevine posredovale povijesno sjećanje i kulturu. Neobično je uspjela, i zato može biti dobar primjer, obnova katedrale u Trieru gdje su uz romaničke zidove ukomponirane moderne orgulje.

Neki su ostali ugodno iznenađeni programom *Liturgijskog instituta* u Parizu kad su vidjeli da se liturgičari obraćaju arheolozima da bi bolje razumjeli drevne krstionice i ranokršćanske tekstove o krštenju ili pak ikonografima, medijevalistima ili povjesničarima umjetnosti da bi bolje razumjeli kanon mise ili razumijevanje euharistije u srednjem vijeku. Slično je i sa *Institutom za liturgijsku glazbu* Teološkoga fakulteta. Razumijevanje glazbe ide usporedo s razumijevanjem liturgije. Kako bi se uopće moglo razumjeti liturgiju bez svih ovih disciplina? Liturgija nije ograničena na tekstove!

Sve je ovo dio naše kulture, odnosno, onih zemalja gdje se njeguje rimska liturgijska tradicije u zapadnoj i središnjoj Europi. I kao je što rimska liturgija na Zapadu tako je bizantska liturgija u Rusiji i na Srednjem istoku igrala važnu ulogu u kulturi tih naroda. Na Zapadu, liturgija predstavlja mjesto ukrštavanja kultura Jeruzalema, Atene i Rima. Dvadeset stoljeća međusobnoga prožimanja hebrejskoga *Aleluja*, grčkoga *Kyrie* i latinskoga *Stabat mater*. Sagledati te činjenice znači uvidjeti sav izazov inkulturacije kako danas tako i sutra.

Spomenuo sam neka djela iz prošlosti koja svi dobro poznajemo. No, liturgijska kreativnost nije zamrla. Treba li podsjetiti na neka suvremena ostvarenja, kao što su djela Olivier Messiaena ili *Muka po Luki* Krzysztofa Pendereckoga? Ili na moderne crkve švicarskih i njemačkih arhitekata ili pak djela belgijskog keramičara Max van der Lindena? Treba li podsjetiti na brojne liturgijske tekstove na mnogim jezicima? Francusko izdanje *Časoslova* ima oko tri stotine himana od oko stotinjak autora.

Djelo liturgije

Liturgija se tako pokazuje kao moćna kulturna forma. Ali njezin cilj nije onaj da ljude pouči. Liturgija ne kani razvijati estetski ukus, vrjednovati gregorijanske napjeve ili poučavati iz kojega je umjetničkoga razdoblja neki kalež. Njezin cilj nije znanost, nego kultura u izvornom značenju te riječi. Liturgija razvija kulturu u onima koji na njoj sudjeluju. Ona poučava navješćujući Riječ Božju i pozivajući na obraćenje. Liturgija na naše usne stavlja psalmistove riječi:

“Preni se! Što spavaš, Gospode? Probudi se! Ne odbacuj nas do vijeka! Zašto lice svoje sakrivaš, zaboravljaš bijedu i nevolju našu? Jer duša nam se u prah raspala, trbuh nam se uza zemlju prilijepio. Ustani, u pomoć nam priteci, izbavi nas radi ljubavi svoje!” (Ps 43, 24-27).

Te riječi uznemiruju i ujedno raduju, utješno djeluju i daju duboku nadu. Kako se to zbiva?

Prihvatanje kulture

Liturgija razvija kulturu tako da vjernike prije svega stavlja u dodir sa svojom baštinom o kojoj smo prethodno govorili. Ta baština, koja je njezino bogatstvo, malo pomalo biva povjerena

ljudima. Liturgija otvara svoju riznicu u svakom slavlju. Toliko vrijednih predmeta liturgija koristi u svakome slavlju. I to izaziva čuđenje i divljenje. U stvarnosti, to se događa zato jer liturgija proizlazi iz *tradicije*.

Tradicija je kategorija koju valja podrobnije protumačiti. Posebno danas kada se ova riječ krivo shvaća i često brka s kategorijom “tradicionalizma”. Na taj način pod tradicijom se misli na običaje koje nose teret prošlosti. Tradicija tako postaje teret kojega je teško nositi. U teologiji tradicija označava proces koji se artikulira u tri trenutka. Prvi trenutak je *prihvaćanje*. Tradicija prije svega znači baština, tj. tradicija je riznica koja nas poziva da je prihvatimo. Mi sigurno nismo prvi ljudi na ovoj zemlji, niti prva generacija kršćana. Prethodili su nam mnogi i genij naših starih akumulirao se mnogo prije nas.

Nakon te faze prihvaćanja slijedi *asimilacija*. Riznica baštine nije nam dana samo da je naizvan promatramo, nego da nas iznutra obogati i da bude svima na raspolaganju. Zato tradiciju treba otvoriti, prihvatiti, preobraziti i aktualizirati.

Čitav proces je usmjeren prema *predaji* baštine na generacije koje dolaze. Svaka generacija je nova i način na koji se predlaže tradicija bit će nov i različit. Riznica je uvijek ista, ali se ona predstavlja na nov način, dotiče probleme vremena i odgovara na zahtjeve onih koji su njezini subjekti. Upravo to Crkva čini već dvadeset stoljeća – prenosi evanđelje putem različitih govora. Opravdano je više se prepoznavati u nekim dijelovima tradicije, a manje u nekim drugima. Može se vjerovati da je u drugom stoljeću sveti Irenej bolje govorio o nekim stvarima negoli svi oni koji su ga slijedili. Stvar je svake generacije živjeti tradiciju evanđeoskom privrženošću dovoljnom snažnom da iz riznice iznosi “nove i stare” stvari (Mt 13, 15).

Tako za naše uši zaglušene krivim značenjima, smisao tradicije zvuči na nov način. Kad bi za Crkvu postojalo samo Pismo, bili bismo još uvijek u Jeruzalemu i govorili bismo aramejski. Ali nužno prenošenje vjere narodima različitih kultura i uvijek novim generacijama učinilo je da malo sjeme postane veliko stablo.⁶

Razumljivo je da se liturgija ne nalaže samo kao sredstvo prenošenja tradicije. Ona je tradicionalna u smislu neprestane

⁶ O fenomenu tradicije i njezinoj ulozi u liturgiji vidi br. 178. *La Maison-Dieu*, 1989.-2.

aktualizacije o kojoj smo maločas govorili. Liturgija je čin tradicije tako da navješćujući Riječ koja je jučer bila zapisana, a danas navještena, tvori sponu između novoga i mudrosti staroga. Lijep je primjer navještaj Riječi i homilija, evanđelje i njegova aktualizacija. Radosna vijest nije od jučer, a nije ni samo od danas. To je Riječ Kristova u čitavoj svojoj čistoći koju Crkva u sadašnjem trenutku prihvaća i vjerno tumači.

U procesu postupnoga prenošenja znakovito je zanimanje za ono što se ne da odmah razumjeti. Kao što smo prije rekli, liturgija nema za cilj da bude informacija, novinska vijest; liturgija ne sliča na dnevnik niti se može uspoređivati s nekom informativnom emisijom. Liturgija je nešto sasvim drugo. Dnevnik teži k tomu da ga se jednostavno razumije. I ako se to ne dogodi, novinari očito ne obavljaju dobro svoj posao, a sutra će svakako morati biti razumljiviji.

Liturgija nema za cilj stvarati probleme u razumijevanju. Ona nije niti hermetična niti ezoterijska. No, liturgija neprestance otvara svoju riznicu, velikodušno i ljubazno. Ona daje pouzdanje onima koji se napajaju na njezinim izvorima i daje ritam njihovom življenju. To nije neka drama, kao što veli himan: *Ne mislimo da je Bog ušutio, Kad u Betlehemu on se rodio!*⁷

Možda ćemo tek sljedećega Božića spoznati da Bog ne govori samo po riječima, nego i preko događaja. Možda će nam božićna propovijed o tome dosta toga reći. I kad shvatimo, poželjet ćemo isto čuti i sljedeće godine. Dolaze mi ovdje u pamet posljednje tri strofe uskrsnog himna *Zapali moje srce Isuse* (D. Rimaud, I. 144): *Nek plamen tvoje sreće zahvati sva srca! Nek lice tvoje zasja svima nama! U uskrslo jutro srca nam ražari riječima stranca!*

Liturgija s pravom daje na vremenu. I kada budemo to razumjeli, tražili bismo da plamen te spoznaje nastavi u nama gorjeti, tražili bismo da Božje lice zasja i otkrili bismo njegovo milosrđe. Bili bismo i mi poput učenika koji u uskrsno jutro susreću stranca, a naša srca bi gorjela od njegovih riječi!

Tako malo pomalo kršćansko otajstvo započinje govoriti u nama. Gdjegdje kao nešto posve neizrecivo poput onoga – “Bože, onkraj svega stvorenoga...”,⁸ a ponekad i kao – “Bože povrh

⁷ Himan Večernje od Božića koja je u uporabi u Francuskoj.

⁸ Korizmeni Himan Božanskoga časoslova koji je u uporabi u Francuskoj.

svega, što pjesma naša opjevati može?”⁹ A ponekad i kao pitanje: “tko je kao Bog...?”¹⁰ Ili kao hvalbeni usklik poput psalma 150: *Hvalite ga cimbalima zvučnim, slavite ga cimbalima gromkim! Sve što god diše Jahvu neka slavi! (Ps 150, 5-6)*

Liturgija postupno uvodi u otajstvo vjere, “daje ljudima riječi” da to otajstvo ispovjede.¹¹

Vrijednost riječi

Liturgija zahvaća ljude nudeći im po tradiciji dar vjere. A to vrši i riječima. Riječima liturgija poučava, daje za čuti i posreduje simboličku riznicu svojega bogatstva svima onima koji su je voljni prihvatiti. To je riznica o kojoj je Isus govorio kada je na križu zazivao: “Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?” – početne riječi psalma 21.

Lijep primjer vrijednosti riječi nalazi se i kod Ivane Arške, kako pripovijeda otac Gy: “Da bi naveli sveticu da izusti kakvu herezu, postavili su joj teško pitanje: ‘Jesi li sigurna da se nalaziš u stanju milosti?’ – A ona dadne odgovor s takvom iskrenošću i odlučnošću da je zbunila svoje ispitivače kao što je Isus zbunio farizeje te reče: “Ako jesam u milosti neka me Bog uzdrži, ako nisam neka me ukloni!” Povjesničari su zabilježili da im je nepismena Ivana citirala jednog propovjednika: “Molimo, govorio je jedan svećenik svake nedjelje, da Bog sve do kraja uzdrži one koji su u milosti, a da ukloni one koji se nalaze u smrtnom grijehu.”¹²

Volio bih kad bih se na mojoj samrtnoj postelji ili na bilo kojem drugom mjestu gdje će me zateći smrt sjetio psalma 26 koji je geslo Oxfordskoga sveučilišta: “Gospodin mi je svjetlost i spasenje koga da se bojim?” Bude li netko u tom trenutku užgao svijecu, siguran sam da će obasjati moje oči i ozariti moj duh.

⁹ Himan Službe čitanja (francusko izdanje) srijede I. i III. tjedna koji se pripisuje Grguru Nazijanskom.

¹⁰ Himan Jutarnje (francusko izdanje) subote I. i III. tjedna i petka II. i IV. tjedna

¹¹ Tako Marie Cardinal u svojoj knjizi tvrdi da riječi koje izražavaju iskustva imaju terapijski učinak.

¹² P.-M. Gy, “Signification pastorale des prières du prône”, *La Maison-Dieu*, 30, 1952.-2, str. 125-136 (ovdje str. 130); citira formular iz Meauxa (Paris, BN lat 1347, f. 222v) publiciran u: J.-B. Molin, “L’oratio communis fidelium au Moyen Age en Occident du Xe au Xve siècle”, *Miscellanea liturgica in onore di sua Eminenza il Cardinale G. Lercaro*, t. II, Roma 1967., 429.

Snaga zajednice

Naposljetku, liturgija apelira na snagu zajednice i njene mogućnosti. Upravo zajednica je ona koja treba osigurati različite liturgijske funkcije: od prijama, pjesme i glazbe, itd. Nažalost, mnogo je toga prepušteno improvizaciji, najviše na području glazbe. Danas mnogi mladi pjevaju i sviraju, ali se njihovi talenti slabo koriste. Gdje se radije koristi „glazba iz kutije“. Dovoljno je samo pritisnuti tipku. Ali duh liturgije se u tome nikako ne pronalazi. Zajednica mnogo bolje doživljava slavlje kada glazbu izvodi netko od sudionika, makar pogriješio poneku notu, negoli kakav uređaj. Estetika nije krajnji cilj, nego sudjelovanje čitavoga naroda i njegove kulture. Sveti Ambrozije je zapisao da kršćani pjevaju (što će reći ‘pa i onda kad nemaju dobar sluh’), a da Duh Sveti usklađuje njihove glasove. Netko je rekao da ljepota liturgija odsijeva na licima vjernika. Liturgija se boji invazije tehničkih sredstava kada ona doista nisu neophodna. Liturgija traži izravni kontakt i sve ostalo može doći sa strane same zajednice, bez ikakvih umjetnih nadomjestaka.

Kultura liturgije

Liturgija se dakle na različite načine predstavlja kao dio kulture. A to se događa preko samoga prakticiranja, a ne samo studiranja kulture. Poslovice kaže: „kovačem se postaje kujući“. A slaveći liturgiju uči se otajstvo vjere. Liturgija je u širom smislu riječi inicijacija – uvođenje u vjeru.

U stvarnosti, kulturu se uči a da toga nismo svjesni, uči se udišući njezinu atmosferu. Toga postajemo svjesni u trenutku kada započnemo proučavati kulturu i još više kada se nađemo u jednoj drugoj kulturi. Tada shvaćamo da nemaju svi ljudi isti način življenja. I prije nego to ustvrdimo vidjet ćemo da one geste koje su nam se činile “naravne” zapravo su dio dotične kulture.

Smijati smo se naučili gledajući naše roditelje kako se smiju. A kad smo se rodili naša mama nije nam u ruke stavila rječnik, nego nam je jednostavno tepala i govorila. Tako smo naučili govoriti oponašajući njezin govor. Upravo je mama bila ona koja je usklađivala i vodila naš kulturni razvoj. Gramatika i rječnik bit će nam potrebni u životu, ali tek mnogo kasnije.

Na sličan način liturgija uranja ljude u svoje tekstove i u svoju glazbu da svi uzmgnu iz nje rasti. U pravom smislu riječi

liturgija je kultura. Razumljiva je zabrinutost teologa koji se boje da se u tom govoru ne bi izgubio smisao otajstva. Ali ne slute dokle taj govor može dovesti i koji smisao može posredovati.

To vrijedi u prvom redu za odnos između liturgije i kateheze. Liturgija se odveć često shvaća kao *prigoda* za katehezu, jer eto valja iskoristiti trenutak kad su osobe već tu. Ali te osobe nisu došle na katehezu! Liturgiju valja osloboditi od svega onoga što joj ne pripada. Jedan sastanak nije konferencija za novinare kao što jedan koncert nije predavanje iz muzikologije. Sigurno je da liturgija ima i didaktički vid¹³ koji uključuje Pismo protumačeno zajednici. No, valja poštivati narav liturgije. Ako liturgiju „koristimo” u druge svrhe, i to u lošem smislu riječi „koristiti“, ona će postati dosadna.

Međutim, treba ozbiljno prihvatiti onu katehezu koja se događa zajedno sa liturgijom, ako ona doista njeguje bogoslužje. Govoreći o Božjim imenima, liturgija nas poučava o Bogu i Ocu, Isusu Kristu, o Duhu Svetome. Sam način na koje su formulirane molitve upućene Ocu, Sinu i Duhu Svetomu postaje pouka vjere. U liturgiji se doista uči abeceda vjere. Osim toga, liturgija nas uči kako uzdići svoja srca Bogu, kako držati ruke i pružati ih na znak mira, otvarati ih na pričest.

U našem crkvenom životu nije samo stvar dobre volje vjeroučitelja da djeca „nauče” kako se kaže. Tako se ponekad umanjuje važnost „prakse” vjere. Vjerujemo da tu praksu možemo jednostavno naučiti. I zato kateheza ostaje na pojmovnoj razini. A kako ćemo poučiti dijete što je to misa, ako ono nikada nije bilo na misi? Opasnost stoji upravo u objašnjavanju, umjesto u odlazanju na misu. Posljednjih pedeset godina mnogo je uloženo u katehezu. Hoće li u budućnosti tako biti i za liturgiju?

Preveo: *Ivica Žižić*

¹³ P.-M. Gy (‘‘La Liturgie entre la fonction didactique et la mystagogie’’, *La Maison-Dieu*, 177, 1989.-1, str. 7-18) gdje autor tumači br. 33 koncilskog dokumenta i kaže: ‘‘Iako je sveta liturgija štovanje božanskoga veličanstva, ona također ima veliku pedagošku vrijednost za vjerni puk. U liturgiji, naime, Bog govori svojem puku: Krist naviješta evanđelje. A narod odgovara Bogu pjesmom i molitvama...’’.